

VAŽNOST RAZVOJNIH CILJEVA U ADOLESCENTNOJ, SREDNJOJ I STARIJOJ ŽIVOTNOJ DOBI

ZVJEZDAN PENEZIĆ
KATICA LACKOVIĆ-GRGIN
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC: 159.922
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Primljeno : 2001-10-29
Received

U radu se analiziraju podaci ispitanika iz tri tranzicijska životna razdoblja, i to: 148 ispitanika u dobi od 18. do 25. godine, 130 njih u dobi od 39. do 47. godine i 120 u dobi od 59. do 65. godine.

Faktorskim analizama skale važnosti ciljeva u svakom su tranzicijskom razdoblju utvrđena četiri faktora: važnosti zdravstvenih ciljeva, važnosti ciljeva materijalne sigurnosti, važnosti ciljeva znanja i kompetencije i važnosti socijalno-emocionalnih aspekata funkcioniranja.

Materijalni i zdravstveni ciljevi dobno su univerzalni, što upućuje na njihovu utemeljenost u trajnim motivacijskim dispozicijama (primarnim potrebama). Širina socioemocionalnih i ciljeva znanja i kompetencije varira s dobi.

Mlađim osobama su, u usporedbi s osobama srednje i starije dobi, važniji zdravstveni ciljevi i ciljevi znanja i kompetencije. Ženama su važniji socioemocionalni ciljevi i zdravstveni ciljevi.

Rezultati su interpretirani sukladno Levinsonovoj teoriji razvoja u odraslo doba.

KLJUČNE RIJEČI: razvojni ciljevi, životne tranzicije, dobno univerzalni ciljevi, ciljevi žena, ciljevi muškaraca

Uvod¹

Osamdesetih godina 20. st. teoretičari Razvojne psihologije životnog vijeka počeli su rekonceptualizirati dotadašnja shvaćanja psihičkog razvoja kao i shvaćanja odrednica toga razvoja (Hultsch i Plemons, 1979; Baltes, 1989). Sve se više počinje isticati da je razvoj, posebice u odraslo doba, kompleksan i višedimenzionalan. On je i višesmjernan u smislu da najprije kreće k sve većoj učinkovitosti (rast, "dobitak") a kasnije prema slabljenju učinkovitosti (opadanje, "gubitak") – Uttal i Perlmutter (1989).

Hoće li osoba u odrasloj dobi pojave u svome razvoju doživjeti kao "dobitak" ili kao "gubitak", ovisi o tome kako vrednuje vlastite ciljeve i projekte. Ako ih prosuđuje važnima i dostignutima, javit će se doživljaj dobitka. No, ako su joj ciljevi važni a nedostignuti, imat će doživljaj gubitka. Taj osjećaj gubitka, odnosno diskrepancija između željenog i ostvarenog, u osobnom se razvoju može izbjeći ili smanjiti na tri načina. Prvi je asimilacija, odnosno mijenjanje okolnosti koje su dovele do gubitka; drugi je akomodacija, odnosno mijenjanje vlastitih ciljeva ili standarda vrednovanja. Treći način je imunizacija, odnosno reinterpretacija relevantnih informacija, njihovo negiranje i sl. Ti procesi, nazvani još primarnom, sekundarnom i tercijarnom kontrolom, bitni su za razumijevanje samorazvoja tijekom života (više u radu Lacković-Grgin i suradnici, 1998).

Sposobnost akomodacije ciljeva zavisi o okolnostima ali i osobnim karakteristikama. U pravilu, osoba će teže odustajati od ciljeva koji su za nju vrlo važni, koji imaju centralno značenje za njezino samopoimanje i koji se ne mogu lako zamijeniti.

Da bi se uzmoglo raspravljati o namjernim samorazvojnim ciljevima, valja voditi računa o kriterijima za njihovo prepoznavanje i određivanje. Postoji više heurističkih procedura u pristupu ciljevima. Neki kreću od obraćanja ljudima s pitanjem da izvijeste o svojim ciljevima u budućnosti, zatim o šansama za njihovo ostvarenje te o stupnju njihove ostvarenosti u vrijeme ispitivanja. Dobiveni odgovori razlikuju se po svojoj apstraktnosti i globalnosti. Neki ciljevi mogu biti visoko apstraktni ideali (npr. borba za mir i pravdu, altruizam) te u tom smislu podsjećaju na Rokeacheve terminalne vrijednosti (Rokeach, 1973). U literaturi su redovito nazvani životnim ciljevima. U njihovo istraživanje kreće se s vrlo općeg stajališta u smislu da je cilj socijalizacijskih procesa dvostran: biti svoj i individualan, ali i suglasan s drugima. Bakan

¹ U radu se izlaže dio rezultata iz istraživačkog projekta br. 070068 "Samoevaluacija i samoregulacija osobnog razvoja u adolescentnoj, zrejoj i starijoj životnoj dobi".

(1966) govori o dvije orijentacije: 1. pokretačkoj i 2. sudjelujućoj (prema Struge, 1997). Osobe koje karakterizira visoka pokretačka orijentacija, vide sebe kao nezavisne, kao vođe i mentore, dok oni koje karakterizira sudjelujuća orijentacija, doživljavaju sebe u ulozi pomagača drugima i sl.

Na osnovi ovog gledišta Pöhlmann i Brunstein (1997) konstruirali su upitnik za mjerenje životnih ciljeva. U nj su uvrstili čestice iz nekih ranijih upitnika kao i od ispitanika prikupljene tvrdnje, tj. nove čestice. Faktorskom analizom identificirali su sljedeće životne ciljeve: moć, ostvarenost, promjene, altruizam, intimnost i pripadanje. Prva tri faktora ukazuju na pokretačku orijentaciju, dok posljednja tri govore o sudjelujućoj orijentaciji.

Koncept životnih ciljeva, kako je opisan u navedenu radu, čini se suviše apstraktnim za potrebe istraživanja razvojnih ciljeva. O ciljevima se raspravlja u području psihologije motivacije ali i u recentnim radovima iz područja psihologije ličnosti. Također, o njima se implicitno govori i u poznatijim razvojnim teorijama kao što su Havighurstova, Eriksonova, Levinsonova i Gouldova. Tako npr. Havighurst (1953) definira osnovne prioritete samorazvoja tijekom života u kojima je udružen utjecaj prirodnih razvojnih promjena i kulturalnih zahtjeva. Međutim, tu se ne nalaze podaci za razlikovanje razvojnih ciljeva u smislu njihova sadržaja, složenosti i apstraktnosti.

Mnogo prikladnijima za operacionaliziranje ciljeva namjernog samorazvoja čine se koncepti što se susreću u suvremenoj psihologiji ličnosti. To je npr. koncept "osobnih težnji" (Emmons, 1986, 1992, 1996), zatim koncept "personalnih projekata" (Little, 1983, 1986) te naročito koncept "životnih zadataka" (Cantor i Fleeson, 1991)-sve prema Pervin (1996). U svim navedenim konceptima naglašena je regulativna uloga ciljeva u osobnom razvoju. Model "osobnih težnji" prvenstveno se odnosi na biološke i intrapsihičke činioce akcije, a modeli "osobnih projekata" i "životnih zadataka" vode računa o značenju interpersonalnih i sociokulturalnih činilaca razvoja. Pervin (1996) je mišljenja da životni zadaci označavaju zapravo "prevođenje" apstraktnijih životnih projekata u dobno specifične ciljeve razvoja.

Tijekom života osoba internalizira kulturalne zahtjeve te ih doživljava kao vlastite ciljeve razvoja. Budući da svako razdoblje života ima svoje razvojne zadatke, pretpostavlja se da s dobi variraju razvojni ciljevi ali i njihova važnost, te vjerojatno i ostvarenost.

I dok su neki razvojni ciljevi pretežito ukorijenjeni u trajnim motivacijskim dispozicijama (npr. težnje k zdravlju, moć nad drugima), drugi pak funkcioniraju kao opća pravila po kojima osoba postupa (npr. poštenje, iskrenost). Tu su još ciljevi kompetencija (umjetnička produktivnost, specifična

znanja, profesionalni uspjeh) kao i socio-emocionalni ciljevi (ljubav bliskih osoba, čuvstvena stabilnost, prijateljstvo), te ciljevi vezani uz materijalna postignuća (novac, vrijedna imovina i sl.). Nabrojani ciljevi vezani su za pojedine facete samopoimanja (tjelesni, materijalni, socijalni i emocionalni self) te za neke ključne dimenzije samopoimanja, kakva je npr. percepcija osobne kompetentnosti. Neki od navedenih ciljeva su univerzalni a neki dobro specifični (npr. profesionalna uspješnost).

Odabir razvojnih ciljeva u ovom je istraživanju motiviran sljedećim razlozima: Prvo, ispitivanje važnosti i ostvarenosti razvojnih ciljeva odvija se u okviru šireg projekta u kojem se ispituju mehanizmi koji doprinose relativnoj stabilnosti zadovoljstva životom i samopoštovanja do u duboku starost (Smith i Baltes, 1993). Stoga se postavlja pitanje: odakle ta relativna stabilnost kad činjenice govore da se s godinama gomilaju stresni životni događaji, opadaju tjelesne, senzorne i intelektualne sposobnosti, gube mnoge socijalne uloge a slabi i ekonomska moć? Drugo, navedeni razvojni ciljevi izvedeni su iz onih razvojnih zadataka koji su karakteristični za našu kulturu i koji su izraženi upravo u tri tranzicijska razvojna razdoblja (Levinson, 1986): 1. rane tranzicije (od 17. do 22. godine), 2. srednje tranzicije (od 40. do 45. godine) i 3. kasne tranzicije (od 60. do 65. godine).

S obzirom na to da svako od spomenutih tranzicijskih razdoblja ima svoje specifičnosti vezane upravo za postizanje određenih ciljeva, u ovome radu nastojat ćemo analizirati i istražiti strukturu važnosti razvojnih ciljeva u pojedinim tranzicijskim razdobljima. Budući da neki misle kako su ciljevi spolno stereotipni, pokušat će se ispitati postoje li spolne razlike u važnosti koju pojedinci pridaju različitim ciljevima.

Metoda

Ispitivanjem je obuhvaćeno 420 ispitanika obaju spolova. No, u ovome radu analizirat će se podaci dobiveni od 398 ispitanika, i to: 148 ispitanika u dobi od 18. do 25. godine (74 mladića i 74 djevojke), 130 njih u dobi od 39. do 47. godine (62 muškarca i 68 žena) i 120 ispitanika u dobi od 59. do 65. godine (61 muškarac i 59 žena). U obradu podataka nisu uključeni upitnici (njih 22) s većim brojem neodgovorenih čestica te upitnici u kojima je zamijećeno da ispitanici zauzimaju određeni set odgovaranja (na primjer, zaokružuju samo jednu brojčanu vrijednost na petstupanjskoj skali i sl.).

U realizaciji ispitivanja koristili smo upitnik priređen za potrebe šireg istraživanja ličnosti i procesa kontrole. Upitnik je, pored drugih skala i upitnika,

sadržavao i specijalno priređene čestice sa skalama Likertova tipa za mjerenje važnosti i ostvarenosti razvojnih ciljeva. Čestice za mjerenje važnosti i ostvarenosti ciljeva prikupljene su na dva načina: iz literature i iz analize intervjuom prikupljenih tvrdnji o ciljevima osoba različitog spola i dobi. Sadržajnom analizom tvrdnji i konsenzusom od strane više nastavnika i istraživača o njihovoj teorijskoj adekvatnosti i jezičkoj jasnoći, u upitnik je uvrštena 31 tvrdnja (razvojni cilj kojem teže različiti pojedinci). To su bili ciljevi za koje se, na osnovu podataka iz literature, pretpostavljalo da bi mogli imati značajnu ulogu u funkcioniranju osoba u ispitivanim životnim razdobljima. Uz svaku česticu nalazila se pripadajuća skala Likertova tipa s pet stupnjeva.

Na početku liste za ispitivanje važnosti ciljeva nalazi se uputa: "Od ljudi se tijekom života očekuje, a i oni sami očekuju ostvarenje nekih ciljeva. Na listi se nalazi popis ciljeva koje ljudi žele ostvariti. Molimo Vas da zaokruživanjem brojeva na skali od 1 do 5, označite u kojoj mjeri Vam je ostvarenje ovih ciljeva važno (1 - uopće mi nije važno; 5 – vrlo mi je važno)." Na listi ostvarenosti ciljeva od ispitanika se tražilo da na skali od 1 do 5 označe u kojoj mjeri su ostvarili navedene ciljeve.

Redosljed skala i lista s česticama rotiran je, a samo su se opći podaci u svim primjercima nalazili na prvoj stranici upitnika.

Rezultati

Iz naznačene teorijske pozadine za odabir čestica u listi razvojnih ciljeva proizlazi da ne bi bilo opravdano tretirati teorijski svaku česticu zasebno, već da treba utvrditi sustave pojedinačnih ciljeva, odnosno utvrditi faktorsku strukturu svih čestica s liste.

Na osnovi rezultata analize zajedničkih faktora (uz Guttman-Kaiserov kriterij ekstrakcije faktora i Varimax normaliziranu rotaciju, tablice 1, 2 i 3) može se na osnovi njihove važnosti govoriti o četiri različite skupine ciljeva. Pri određivanju faktora korišten je psihometrijski kriterij faktorskih zasićenja većih od 30, ali i logički kriterij po kojem su zadržavane i čestice nešto nižeg zasićenja ako po smislu pripadaju određenom faktoru. Dobivene faktore moglo bi se opisati kao faktore:

- važnosti zdravstvenih ciljeva,
- važnosti ciljeva materijalne sigurnosti,
- važnosti ciljeva znanja i kompetencije, i
- važnosti socijalno emocionalnih aspekata funkcioniranja

Tablica 1. Rezultati analize zajedničkih faktora skale važnosti osobnih ciljeva razvoja na uzorku mlađih osoba

TVRDNJA	Važnost ciljeva					
	M	sd	F1	F2	F3	F4
1. Ugodno slobodno vrijeme	4.52	.68	.39	.26	.29	-.02
2. Dobra tjelesna kondicija	4.34	.77	.66	.01	.25	.07
3. Lijepa i zdrava koža	4.31	.84	.63	.27	.09	.10
4. Zdravi zubi	4.58	.67	.71	.12	.10	.15
5. Dovoljno odjeće i obuće	3.85	.90	.51	.43	.14	-.05
6. Tjelesna pokretljivost i spretnost	4.37	.72	.68	-.01	.37	.16
7. Dobro pamćenje	4.66	.56	.04	.10	.31	.78
8. Čuvstvena stabilnost	4.44	.80	.36	.02	.68	.24
9. Nezavisnost od drugih	4.37	.92	.03	.18	.25	.14
10. Iskreno i pravo prijateljstvo	4.75	.65	.26	.00	.61	.00
11. Pošten i častan život	4.54	.83	.31	-.07	.48	.17
12. Vlaganje novim tehnologijama	3.81	1.0	.14	.32	.03	.41
13. Dovoljno novca	4.11	.98	.15	.81	.16	.08
14. Vrijednu imovinu	3.64	1.17	.13	.75	.10	.21
15. Poštovanje od ljudi	4.35	.83	.21	.26	.37	.14
16. Obiteljska sreća	4.81	.58	-.08	.28	.63	.14
17. Dobro zdravlje	4.85	.41	-.00	.14	.23	.22
18. Znanje stranog jezika	4.20	.78	.30	.25	.23	.19
19. Životna mudrost	4.43	.80	.05	.28	.48	.20
20. Lijepa i zdrava kosa	4.01	.94	.52	.41	.33	-.08
21. Idealna tjelesna težina	3.87	.94	.61	.41	.13	-.05
22. Uspješnost u zanimanju (poslu)	4.58	.61	.25	.44	.43	.23
23. Materijalna sigurnost	4.29	.80	.31	.69	.24	.11
24. Dobro razumijevanje složenih problema	4.36	.66	.14	.41	.09	.30
25. Profesionalna (školska) uspješnost	4.41	.69	.29	.27	.35	.22
26. Razumijevanje partnera	4.56	.80	.00	.21	.72	.15
27. Ljubav bliskih osoba	4.72	.66	.21	.07	.69	-.40
28. Samopouzdanje	4.78	.47	.26	.13	.27	.38
29. Dobro tjelesno držanje	4.31	.78	.77	.26	-.06	.15
30. Naklonost poznanika	3.83	1.01	.45	.44	.20	-.01
31. Dobar stan (kuću)	3.97	.97	.22	.76	.15	.21
Karakteristični korijen			4.584	4.156	3.945	1.618
Postotak objašnjene varijance			14.79	13.41	12.72	5.22

VAŽNOST ZDRAVSTVENIH CILJEVA - 1, 2, 3, 4, 6, 18, 20, 21, 29

VAŽNOST CILJEVA MATERIJALNE SIGURNOSTI - 5, 13, 14, 23, 30, 31

VAŽNOST CILJEVA ZNANJA I KOMPETENCIJE - 7, 9, 12, 24, 28

VAŽNOST SOCIJALNO EMOCIONALNIH ASPEKATA FUNKCIONIRANJA - 8, 10, 11, 15, 16, 19, 22, 25, 26, 27.

Tablica 2. Rezultati analize zajedničkih faktora skale važnosti osobnih ciljeva razvoja na uzorku osoba srednje životne dobi

TVRDNJA	Važnost ciljeva					
	M	sd	F1	F2	F3	F4
1. Ugodno slobodno vrijeme	4.09	.99	.12	.20	.47	.20
2. Dobra tjelesna kondicija	4.14	.87	.36	.08	.58	.12
3. Lijepa i zdrava koža	3.96	.96	.12	.08	.80	.04
4. Zdravi zubi	4.22	.92	.21	-.08	.78	.25
5. Dovoljno odjeće i obuće	3.45	1.00	-.08	.41	.39	.10
6. Tjelesna pokretljivost i spretnost	4.34	.81	.46	-.06	.56	.10
7. Dobro pamćenje	4.44	.76	.31	.12	.48	.39
8. Čuvstvena stabilnost	4.33	.82	.31	-.03	.43	.38
9. Nezavisnost od drugih	4.48	.76	.24	.38	.18	.40
10. Iskreno i pravo prijateljstvo	4.59	.70	.55	.08	.16	.19
11. Pošten i častan život	4.72	.63	.71	.10	.20	.12
12. Vlaganje novim tehnologijama	3.43	1.08	-.11	.28	.20	.60
13. Dovoljno novca	3.85	.96	.05	.81	.08	.16
14. Vrijednu imovinu	3.56	1.08	.05	.85	.04	.10
15. Poštovanje od ljudi	4.32	.85	.52	.33	.09	.06
16. Obiteljska sreća	4.78	.66	.80	.12	.17	.03
17. Dobro zdravlje	4.79	.61	.79	-.02	.33	.10
18. Znanje stranog jezika	3.43	1.19	.04	-.00	.13	.75
19. Životna mudrost	3.96	.97	.23	.01	.22	.63
20. Lijepa i zdrava kosa	3.76	1.09	.18	.23	.59	.20
21. Idealna tjelesna težina	3.66	1.05	.16	.17	.33	.29
22. Uspješnost u zanimanju (poslu)	4.27	.89	.20	.27	.14	.48
23. Materijalna sigurnost	4.26	.77	.34	.64	.10	.20
24. Dobro razumijevanje složenih problema	4.10	.90	.22	.29	.16	.53
25. Profesionalna (školska) uspješnost	3.83	1.08	.26	.28	.10	.44
26. Razumijevanje partnera	4.51	.68	.42	.20	.30	.22
27. Ljubav bliskih osoba	4.60	.78	.78	.16	.07	.17
28. Samopouzdanje	4.66	.66	.74	.20	.28	.19
29. Dobro tjelesno držanje	4.27	.81	.46	.25	.39	.20
30. Naklonost poznanika	3.66	1.01	.27	.34	-.04	.18
31. Dobar stan (kuću)	4.00	.86	.25	.60	.13	.10
Karakteristični korijen			5.092	3.364	3.905	3.095
Postotak objašnjene varijance			16.427	10.85	12.60	9.98

VAŽNOST ZDRAVSTVENIH CILJEVA - 1, 2, 3, 4, 6, 20, 21, 29

VAŽNOST CILJEVA MATERIJALNE SIGURNOSTI - 5, 13, 14, 23, 30, 31

VAŽNOST CILJEVA ZNANJA I KOMPETENCIJE - 7, 8, 9, 12, 18, 19, 22, 24, 25

VAŽNOST SOCIJALNO EMOCIONALNIH ASPEKATA FUNKCIONIRANJA - 10, 11, 15, 16, 17, 26, 27, 28.

Tablica 3. Rezultati analize zajedničkih faktora skale važnosti osobnih ciljeva razvoja na uzorku starijih osoba

TVRDNJA	Važnost ciljeva					
	M	sd	F1	F2	F3	F4
1. Ugodno slobodno vrijeme	4.08	.97	.30	.34	.03	.02
2. Dobra tjelesna kondicija	4.26	.78	.46	.31	-.07	.18
3. Lijepa i zdrava koža	3.93	.95	.22	.61	.05	.11
4. Zdravi zubi	4.23	.92	.29	.50	.02	.15
5. Dovoljno odjeće i obuće	3.43	1.04	.06	.61	.21	.11
6. Tjelesna pokretljivost i spretnost	4.53	.69	.62	.23	-.02	.24
7. Dobro pamćenje	4.51	.65	.83	.11	.21	.23
8. Čuvstvena stabilnost	4.43	.63	.67	.17	.17	.13
9. Nezavisnost od drugih	4.43	.82	.49	.16	.09	.34
10. Iskreno i pravo prijateljstvo	4.58	.67	.28	.13	.24	.21
11. Pošten i častan život	4.78	.47	.35	.07	.12	.01
12. Vlaganje novim tehnologijama	3.10	1.21	.16	.29	.07	.46
13. Dovoljno novca	3.98	.77	.02	.03	.61	-.03
14. Vrijednu imovinu	3.63	.95	-.11	.29	.73	.13
15. Poštovanje od ljudi	4.47	.69	.05	.13	.53	.26
16. Obiteljska sreća	4.92	.28	.15	.01	.34	.13
17. Dobro zdravlje	4.90	.33	.07	.05	.46	.05
18. Znanje stranog jezika	3.48	1.17	.30	.28	-.02	.35
19. Životna mudrost	4.16	.83	.05	.14	.07	.36
20. Lijepa i zdrava kosa	3.60	1.04	.07	.64	.18	.32
21. Idealna tjelesna težina	3.50	.98	.14	.59	.18	.26
22. Uspješnost u zanimanju (poslu)	4.15	.83	.11	.28	.09	.67
23. Materijalna sigurnost	4.34	.61	.19	.12	.52	.06
24. Dobro razumijevanje složenih problema	4.06	.86	.32	.32	.17	.57
25. Profesionalna (školska) uspješnost	3.93	1.01	.10	.09	.05	.71
26. Razumijevanje partnera	4.63	.67	.24	-.20	.08	.31
27. Ljubav bliskih osoba	4.80	.42	.24	-.02	.22	.31
28. Samopouzdanje	4.74	.48	.23	.19	.26	.33
29. Dobro tjelesno držanje	4.26	.75	.19	.44	.20	.34
30. Naklonost poznanika	3.86	.99	.09	.56	.15	.12
31. Dobar stan (kuću)	4.23	.77	.13	.36	.41	-.02
Karakteristični korijen			2.970	3.299	2.456	2.797
Postotak objašnjene varijance			9.58	10.64	7.92	9.02

VAŽNOST ZDRAVSTVENIH CILJEVA - 1, 2, 3, 4, 5, 20, 21, 29, 30.

VAŽNOST CILJEVA MATERIJALNE SIGURNOSTI - 13, 14, 15, 17, 23, 31

VAŽNOST CILJEVA ZNANJA I KOMPETENCIJE - 9, 12, 18, 19, 22, 24, 25

VAŽNOST SOCIJALNO EMOCIONALNIH ASPEKATA FUNKCIONIRANJA - 6, 7, 8, 11, 15.

U svakom tranzicijskom razdoblju utvrđena su četiri faktora važnosti razvojnih ciljeva. U skupini rane tranzicije četiri izlučena faktora objašnjavaju 46.57% zajedničke varijance. U skupini srednje tranzicije izlučena četiri faktora objašnjavaju 49.68 posto zajedničke varijance. Četiri faktora izlučena su i u skupini starijih te objašnjavaju 37.16 posto zajedničke varijance. Na osnovi faktorskih zasićenja ali i logičkih prosudbi o konceptualnoj pripadnosti čestica, izlučene faktore moguće je dobro interpretirati. Na skalama nastalima na osnovi ovih analiza, provedene su analize čestica i utvrđena je njihova pouzdanost što se prikazuje u tablici 4.

Tablica 4. *Prikaz rezultata analize pouzdanosti (Cronbach alpha) skala važnosti ciljeva u tri uzorka ispitanika*

Varijabla	<i>Uzorak mladih ispitanika</i>	<i>Uzorak ispitanika sred. živ. dobi</i>	<i>Uzorak starijih ispitanika</i>
<i>VAŽNOST ZDRAVSTVENIH CILJEVA</i>	.864	.850	.825
<i>VAŽNOST CILJEVA MATERIJALNE SIGURNOSTI</i>	.856	.803	.731
<i>VAŽNOST CILJEVA ZNANJA I KOMPETENCIJE</i>	.584	.838	.788
<i>VAŽNOST SOCIJALNO EMOCIONALNIH ASPEKATA FUNKCIONIRANJA</i>	.855	.891	.703

Iz tablice 4 može se uočiti da sve skale imaju zadovoljavajuću unutarnju konzistentnost procijenjenu pomoću Cronbachovog alpha koeficijenta. Valja napomenuti da su korelacije svake čestice s ukupnim rezultatom nespurioznog tipa (korelacija između neke komponente [čestice] i ukupnog rezultata na skali, pri čemu sama čestica ne predstavlja dio ukupnog rezultata). Nešto slabijoj pouzdanosti subskele važnosti ciljeva znanja i kompetencije na uzorku mladih, pridonosi i relativno mali broj čestica uključenih upravo u tu subskalau, kao i relativna neiskristaliziranost znanja i kompetencija koji su još u razvoju, za razliku od srednje i starije dobi.

U tablici 5 prikazuju se aritmetičke sredine i standardne devijacije rezultata za tri dobne skupine ispitanika, a nastali kao rezultat analize skala važnosti ciljeva.

Tablica 5. *Aritmetičke sredine (M) i standardne devijacije (sd) skala za ispitivanje važnosti ciljeva razvoja kod tri različite dobne skupine*

Varijabla	Skupina mladih		Skupina isp. srednje životne dobi		Skupina starijih ispitanika	
	M	sd	M	sd	M	sd
VAŽNOST ZDRAVSTVENIH CILJEVA	34.34	4.62	32.48	5.29	32.28	4.59
VAŽNOST CILJEVA MATERIJALNE SIGURNOSTI	23.71	4.57	22.80	4.06	23.45	3.31
VAŽNOST CILJEVA ZNANJA I KOMPETENCIJE	39.31	4.20	36.33	5.66	36.25	5.18
VAŽNOST SOCIJALNO EMOCIONALNIH ASPEKATA FUNKCIONIRANJA	37.41	3.33	37.00	4.22	37.81	2.21

Kako se na osnovi rezultata prikazanih u tablici 5 ne mogu vidjeti razlike u ispitivanim varijablama koje postoje između triju navedenih skupina ispitanika, a kako je i jedan od problema ispitivanja bio utvrđivanje postojanja eventualnih razlika između triju različitih dobnih skupina, dvosmjernim analizama varijance pokušale su se utvrditi eventualne razlike. U tablici 6 iznose se rezultati provedenih dvosmjernih analiza varijance.

Tablica 6. *Rezultati dvosmjernih (spol×dob) analiza varijance rezultata na pojedinoj ispitivanoj varijabli za tri skupine ispitanika*

Zavisna varijabla	Efekt	F	df	p(F)
VAŽNOST ZDRAVSTVENIH CILJEVA	Dob	7.737	2/392	.001
	Spol	4.501	1/392	.035
	Dob×Spol	6.096	2/392	.002
VAŽNOST CILJEVA ZNANJA I KOMPETENCIJE	Dob	16.596	2/392	.000
	Spol	.725	1/392	.396
	Dob×Spol	.837	2/392	.434
VAŽNOST SOCIJALNO EMOCIONALNIH ASPEKATA FUNKCIONIRANJA	Dob	2.029	2/392	.133
	Spol	4.437	1/392	.036
	Dob×Spol	3.151	2/392	.054
VAŽNOST CILJEVA MATERIJALNE SIGURNOSTI	Dob	1.869	2/392	.156
	Spol	3.529	1/392	.061
	Dob×Spol	6.956	2/392	.001

Dobne i spolne razlike postoje za procjene važnosti zdravstvenih ciljeva (Penezić, 2000). Najveću važnost različitim ciljevima vezanim uz zdravstveno funkcioniranje pridaju mlađi ispitanici ($t_{\text{mlađi-srednji}} = 3.13$, $df=276$, $p<.002$; $t_{\text{mlađi-stariji}} = 3.47$, $df=266$, $p<.001$), dok ne postoje razlike između skupina ispitanika srednje i starije životne dobi ($t_{\text{srednji-stariji}} = 0.16$, $df=248$, $p>.05$). Veću važnost zdravstvenim ciljevima pridaju i žene ($t = -1.91$, $df=396$, $p<.05$). Nadalje, postoje dobne razlike i u važnosti ciljeva znanja i kompetencije. Najvažnijima ovu grupu ciljeva procjenjuju mlađi ispitanici ($t_{\text{mlađi-srednji}} = 5.02$, $df=276$, $p<.000$; $t_{\text{mlađi-stariji}} = 5.34$, $df=266$, $p<.000$), a razlike također ne postoje između skupina ispitanika srednje i starije životne dobi ($t_{\text{srednji-stariji}} = 0.12$, $df=248$, $p>.906$). Razlike između muškaraca i žena postoje u procjenama važnosti socijalno-emocionalnih aspekata funkcioniranja ($t = -2.03$, $df=396$, $p<.043$). Dobiven je statistički značajan interaktivni odnos dobi i spola s važnošću zdravstvenih ciljeva i važnošću ciljeva materijalne sigurnosti. Dodatne usporedbe t-testom pokazale su da postoje razlike u procjeni važnosti zdravstvenih ciljeva između muškaraca mlađe i srednje životne dobi ($t=4.13$, $df=134$, $p<.000$), pri čemu mlađi muškarcu procjenjuju te ciljeva kao važnije. Također su značajne razlike dobivene i za važnost zdravstvenih ciljeva između muškaraca i žena u srednjoj životnoj dobi ($t=-3.499$, $df=128$, $p<.001$). Ženama srednje dobi ti su ciljevi važniji nego muškarcima iz iste dobne skupine. Kada se radi o važnosti ciljeva materijalne sigurnosti, razlike postoje između mlađih i muškaraca srednje životne dobi ($t=3.13$, $df=134$, $p<.002$), isto kao i između muškaraca mlađe i starije životne dobi ($t=3.007$, $df=133$, $p<.003$). Ovi su ciljevi najvažniji mlađim osobama. Veću važnost ciljevima materijalne sigurnosti pridaju i mlađi muškarcu u usporedbi s mlađim ženama ($t=3.85$, $df=146$, $p<.000$).

Rasprava

Na osnovi važnosti osobnih ciljeva razvoja, koje pojedinci različitih dobi postavljaju pred sebe, moguće je govoriti o četiri vrste ciljeva: ciljevima socijalno-emocionalnog funkcioniranja, ciljevima materijalne sigurnosti, ciljevima znanja i kompetencije te zdravstvenim ciljevima.

Važnost osobnih ciljeva razvoja može se deskriptivno pojasniti s obzirom na ono čemu ti ciljevi služe. Oni služe zadovoljavanju motivacijskih dispozicija (urođenih ili stečenih), kao što su zdravlje, socijalno prepoznavanje, profesionalni uspjeh i materijalno posjedovanje. Među ovim ciljevima postoje vjerojatno i ciljevi koji bi se mogli dovesti u vezu s planiranjem i postupanjem

usmjerenim k ostvarenju identiteta (poštenje, altruizam, mudrost...), kao što bi isto tako bilo moguće razlikovati i ciljeve kompetencije (stručnost, specifična zanimanja). Međutim, tek će buduća istraživanja moći dati malo jasnije i cjelovitije odgovore.

Kad se promotre čestice koje konstituiraju pojedine faktore važnosti razvojnih ciljeva (tablice 1, 2 i 3), može se zamijetiti da tjelesno-zdravstvene i materijalne ciljeve konstituiraju gotovo identične čestice kod svih triju dobnih skupina. To upućuje na zaključak da su ti razvojni ciljevi ukorijenjeni u trajnim motivacijskim dispozicijama, tj. osnovnim ljudskim potrebama koje su univerzalne, a Maslow ih naziva primarnim ili biotičkim potrebama. Materijalna sredstva (novac, vrijedna imovina) omogućuju zadovoljenje tjelesno-zdravstvenih ciljeva.

Kada se radi o ciljevima znanja i kompetencije, može se uočiti da kod skupine mlađih osoba postoji nešto manji broj ciljeva vezanih uz uspostavljanje znanja i kompetencije. Očito je da skupina mlađih osoba tek treba razviti određene ciljeve kroz koje će predstaviti znanja i kompetencije.

Broj socioemocionalnih ciljeva i ciljeva znanja i kompetencije pokazuje još veće dobne varijacije. Kod skupine starijih ispitanika pokazao se manji broj socioemocionalnih ciljeva u usporedbi s ispitanicima mlađe i srednje životne dobi. Ovaj se podatak može potkrijepiti i sa stajališta L. Carstensen (1995), koja teorijom socioemocionalne selektivnosti pokušava pojasniti razloge zašto su stariji ljudi manje motivirani za socijalne kontakte i emocionalno "smireniji". Brojniji socioemocionalni ciljevi kod mlađih osoba mogu se objasniti zahtjevima da se mladi trebaju afirmirati u društvu, dokazati svoju emocionalnu stabilnost i sposobnost za kvalitetne interpersonalne odnose. Osobama srednje dobi ti ciljevi omogućavaju realizaciju generativnosti, tj. skrb za dobrobit sebe, članova svoje obitelji ali i mlađe generacije općenito (Erikson, 1984; McAdams i St. Aubin, 1992). U srednjoj životnoj dobi tome doprinose i ciljevi znanja i kompetencije. Vjerojatno su zbog toga ti ciljevi i najbrojniji kod ispitanika srednje životne dobi, dok istovremeno kod starijih ispitanika postoji manji broj tih ciljeva, a kod skupine mlađih ispitanika ti su ciljevi najmalobrojniji. Unatoč njihovoj relativno malom broju, mladima su jako važni možda i zbog jasno određenih eksternalnih normativnih zahtjeva različitih institucija (obitelji, škole, klubova).

Međutim, da bi se dobio potpuniji uvid o tome da li postoje razlike u osobnim ciljevima s obzirom na dob i spol, bilo je nužno izračunati i statističke parametre na osnovi kojih bi bilo moguće zaključivati o (ne)postojanju razlika. Stoga su provedene faktorske analize ciljeva na ukupnom uzorku. Rezultati

ispitanika dobiveni tom analizom uspoređeni su dvosmjernim analizama varijance.

Te su analize pokazale da dobne razlike postoje u procjenama važnosti zdravstvenih ciljeva i važnosti ciljeva znanja i kompetencije. Ciljeve znanja i kompetencije kao važnije procjenjuju mlađe osobe, kako u usporedbi s osobama srednje tako i u usporedbi s osobama starije životne dobi. To je bilo i logično očekivati budući da neki autori (Nurmi, 1992, 1997; Levinson, 1978, prema Schiller, 1998) navode kako su glavni razvojni zadaci mlađe odrasle dobi vezani uz ulazak u odabrano zanimanje i uspostavu profesionalne karijere. Sve su to ciljevi koje bi pripadnici starijih dobnih skupina, na osnovi dobno određenih nepisanih normi, već trebali imati ostvarene, te im i ne pridaju toliku važnost. Kod skupine mlađih osoba brojnost ciljeva znanja i kompetencije nešto je manja jer je vjerojatno da se mlađe osobe još uvijek nalaze u procesu traganja za različitim profesionalnim aktivnostima kroz koje će oblikovati svoju buduću profesionalnu ulogu.

Mlađe osobe veću vrijednost pridaju i važnosti ciljeva zdravstvenog funkcioniranja. Kroz takve ciljeve mlađe osobe vjerojatno pokušavaju osigurati i nezavisnost od drugih. Osim toga, zdravstveni su ciljevi vezani i uz lijep i ugodan vanjski izgled pa mogu doprinijeti i ostvarenju nekih razvojnih ciljeva vezanih za tu dob (pronalaženje odgovarajuće socijalne grupe, oblikovanje ljubavne veze, usklađivanje napetosti između istraživanja i oblikovanja stabilne životne strukture, kao i ostvarivanje ciljeva znanja i kompetencije).

Još je davno Jung tvrdio (prema Harker i Solomon, 1996) da spolna podjela poslova može utjecati na orijentaciju muškaraca i žena. Muškarci su orijentirani prema postignućima i karijeri, a žene prema obitelji i bliskim osobama. S obzirom na to, razvojni ciljevi mogli bi biti spolno tipični, odnosno spol bi mogao imati ulogu u određivanju kako važnosti tako i u procjeni ostvarenosti ciljeva.

Pokazalo se da su ženama važniji ciljevi vezani uz tjelesno i zdravstveno funkcioniranje, i vjerojatno kroz te ciljeve one nastoje ostaviti dobar dojam na okolinu (lijep izgled, privlačnost), pa to može donekle ukazivati i na spolno tipične prioritete koji ih razlikuju od muškaraca. Ženama su važniji i ciljevi vezani uz socijalno emocionalno funkcioniranje jer nastoje i kroz takve ciljeve odraziti ono što se smatra socijalno poželjnim ponašanjem poput, npr. poštenog i časnog života.

Značajni efekti interakcije spola i dobi na važnost ciljeva dobiveni su za ciljeve materijalne sigurnosti i zdravstvene ciljeve. Naknadnim analizama se pokazalo da su zdravstveni ciljevi važniji muškarcima mlađe dobi u odnosu na

muškarce srednje životne dobi. To je u skladu sa socijalnim očekivanjima da mlađe osobe trebaju biti zdravije, da imaju dobru tjelesnu kondiciju i spretnost. Valja spomenuti da su i ženama srednje životne dobi ovi ciljevi važniji nego muškim pripadnicima iste dobne skupine. To su svojim sadržajem ciljevi vezani uz lijep izgled (npr. lijepa i zdrava koža, zdravi zubi, idealna tjelesna težina) i stoga su vjerojatno važniji ženama jer se pred njih postavljaju socijalni zahtjevi i očekivanja da više brige vode o svom izgledu te da u njega ulažu sredstva i vrijeme.

Ciljevi materijalne sigurnosti najvažniji su muškarcima mlađe dobi u usporedbi s muškarcima srednje i starije životne dobi. Vrlo je vjerojatno da je pred mlađim osobama još uvijek cijeli niz izazova za koje su im potrebna znatna novčana sredstva, a istovremeno su mogućnosti njihove akumulacije znatno manje nego u muškaraca srednje i starije dobi. Svakodnevni izlasci i druženja zahtijevaju veće izdatke nego kod osoba srednje i starije životne dobi. Kako u taj faktor ulazi i cilj ostvarenja naklonosti poznanika, vjerojatno je da u materijalnoj sigurnosti mlađi muškarci vide i način na koji će privući pripadnice suprotnog spola. S druge strane, osobe srednje i starije životne dobi trebale bi imati sređene obiteljske i stambene probleme pa ne pridaju tako veliku važnost materijalnim ciljevima.

Prilagođivanje tijekom odrasle dobi, očito u sebi uključuje mijenjanje važnosti razvojnih ciljeva. Te promjene valja poznavati jer one indiciraju na procese koji upravljaju osobnim razvojem. S tim u vezi još nam se zanimljivijim čini utvrđivanje značenja što ga za te procese ima diskrepancija između važnosti i ostvarenosti razvojnih ciljeva, što predstavlja sljedeću etapu u našim istraživačkim nastojanjima.

Literatura

- BALTES, P.B. (1989): Theoretical propositions of life-span psychology, *Developmental Psychology*, 5, 611-626.
- CARSTENSEN, L.L. (1995): Evidence for a Life-Span Theory of Socioemotional Selectivity, *Current Directions in Psychological Science*, 4, 5, 151-156.
- ERIKSON, E. (1984): *Childhood and Society*, New York, Norton.
- FULGOSI, A. (1979): *Faktorska analiza*, Zagreb, Školska knjiga.

- HARKER, L.A., SOLOMON, M. (1996): Change in Goals and Values of Men and Women from Early to Mature Adulthood, *Journal of Adult Development*, 3, 3, 133-143.
- HAVIGHURST, R.J. (1953): *Human Development and Education*, Longmans, Green, New York.
- HULTSCH, D.F., PLEMONS, J.K. (1979): Life Events and Life-Span Development, U: Baltes, P.B. and Brimm, O.G. (Eds.): *Life-Span Development ad Behavior*, Vol. 2., New York, Academic Press, 1-31.
- LACKOVIĆ-GRGIN, K., GRGIN, T., SORIĆ, I., PENEZIĆ, Z. (1998): Osobna kontrola razvoja: neki korelati i dobne razlike, *Psihologijske teme*, 6-7, 67-78.
- LEVINSON, D.J. (1986): A conception of adult development, *American Psychologist*, 41, 3-13.
- McADAMS, D.P., St. AUBIN, E. (1992): A theory of generativity and its assessment through self-report, behavioral acts and narrative themes in autobiography, *Journal of Personality and Social Psychology*, 62, 1003-1015.
- NURMI, J.E. (1992): Age differences in adult life goals, concerns, and their temporal extension: A life course approach to future-oriented motivation, *International Journal of Behavioral Development*, 15 (4), 487-508.
- NURMI, J.E. (1997): Self-Definition and Mental Health During Adolescence and Young Adulthood, In: J. Schulenberg, J.L. Maggs, K. Hurrelmann (Eds.). *Health Risks and Developmental Transitions During Adolescence*, Cambridge University Press, London, 395-419.
- PERVIN, L.A. (1996): *The science of personality*, New York, John Wiley and Sons, Inc.
- PÖHLMANN, K., BRUNSTEIN, J.C. (1997): Goals: Ein Fragebogen zur Messung von Lebenszielen, *Diagnostica*, 43, 1, 63-79.
- ROKEACH, M. (1973): *The nature of human values*, New York, Free Press.
- SMITH, J., BALTES, P.B. (1993): Differential Psychological Ageing, Profils of the Old and Very-Old, *Ageing and Society*, 13, 551-587.
- STRUGE, A. (1997): Agency, communion, and achievement motivation, *Adolescence*, 32, 126, 299-312.
- UTTAL, D.H., PERLMUTTER, M. (1989): Toward a Broader Conceptualization on Development: The Role of Gains and Losses across the life-span, *Developmental Review*, 9, 101-132.

PRILOG:Tablica A: *Rezultati analize zajedničkih faktora skale važnosti osobnih ciljeva razvoja na ukupnom uzorku ispitanika*

TVRDNJA	M	sd	F1	F2	F3	F4
1. Ugodno slobodno vrijeme	4.25	.91	.14	.40	.26	.13
2. Dobra tjelesna kondicija	4.25	.81	.35	.54	.15	.02
3. Lijepa i zdrava koža	4.09	.93	.18	.73	.14	.14
4. Zdravi zubi	4.36	.85	.18	.69	.26	-.03
5. Dovoljno odjeće i obuće	3.59	1.00	-.03	.49	.19	.37
6. Tjelesna pokretljivost i spretnost	4.41	.75	.43	.50	.10	-.05
7. Dobro pamćenje	4.55	.67	.41	.26	.44	.05
8. Čuvstvena stabilnost	4.41	.76	.50	.31	.31	.01
9. Nezavisnost od drugih	4.43	.84	.24	.07	.39	.16
10. Iskreno i pravo prijateljstvo	4.65	.68	.47	.16	.25	.07
11. Pošten i častan život	4.68	.68	.62	.18	-.03	.04
12. Vlananje novim tehnologijama	3.48	1.14	-.05	.21	.56	.19
13. Dovoljno novca	3.99	.92	.09	.08	.21	.73
14. Vrijednu imovinu	3.61	1.08	.06	.09	.18	.80
15. Poštovanje od ljudi	4.38	.80	.41	.12	.11	.34
16. Obiteljska sreća	4.84	.54	.70	.02	.05	.22
17. Dobro zdravlje	4.85	.46	.57	.16	.05	.10
18. Znanje stranog jezika	3.74	1.11	.04	.24	.66	.02
19. Životna mudrost	4.20	.89	.28	.10	.51	.09
20. Lijepa i zdrava kosa	3.81	1.04	.14	.57	.27	.28
21. Idealna tjelesna težina	3.69	1.00	.07	.53	.25	.28
22. Uspješnost u zanimanju (poslu)	4.35	.80	.19	.24	.52	.23
23. Materijalna sigurnost	4.30	.74	.28	.16	.19	.62
24. Dobro razumijevanje složenih problema	4.19	.82	.13	.21	.59	.24
25. Profesionalna (školska) uspješnost	4.08	.97	.21	.18	.52	.17
26. Razumijevanje partnera	4.57	.73	.53	.03	.22	.15
27. Ljubav bliskih osoba	4.71	.65	.67	.09	.16	.13
28. Samopouzdanje	4.73	.54	.49	.24	.27	.17
29. Dobro tjelesno držanje	4.28	.78	.26	.52	.16	.26
30. Naklonost poznanika	3.78	1.01	.18	.30	.14	.37
31. Dobar stan (kuću)	4.06	.88	.28	.17	.09	.65
Karakteristični korijen			3.840	3.549	3.078	2.969
Postotak objašnjene varijance			12.39	11.45	9.93	9.57

VAŽNOST ZDRAVSTVENIH CILJEVA - 1, 2, 3, 4, 6, 20, 21, 29

VAŽNOST CILJEVA MATERIJALNE SIGURNOSTI - 5, 13, 14, 23, 30, 31

VAŽNOST CILJEVA ZNANJA I KOMPETENCIJE - 7, 8, 9, 12, 18, 19, 22, 24, 25

VAŽNOST SOCIJALNO EMOCIONALNIH ASPEKATA FUNKCIONIRANJA - 10, 11, 15, 16, 17, 26, 27, 28.

*Zvezdan Penezić, Katica Lacković-Grgin: IMPORTANCE OF
DIFFERENT DEVELOPMENTAL GOALS IN ADOLESCENCE,
MIDDLE AGED AND OLDER ADULTS*

S u m m a r y

The investigation covered 420 adult subjects who, heedful of their age, were sorted into three groups: 148 subjects aged 18 to 25 years, 130 subjects aged 39 to 47 years, and 120 subjects aged 59 to 65 years.

The results showed that developmental goals could be interpreted according to four factor structure. These factors could be interpreted as the importance of physical health goals, the importance of material security goals, the importance of goals of knowledge and competence, and finally, the importance of socioemotional goals.

The goals of material security, as well as the goals of physical health could be treated as universal in different age groups. It could be an indication that these goals are based in stable motivational dispositions (primary needs). The width of Socioemotional goals and Goals of knowledge and competence are more age dependent and vary among different age groups.

Younger people find goals of knowledge and competence as well as goals of physical health, more important than the middle aged and older people. Some age specific goals are more important to women (goals of physical health and socioemotional goals).

Results are discussed in the light of Levinson's theoretical insights about development in adulthood.

KEY WORDS: developmental goals, life transitions, age universal goals, goals of women, goals of men.